

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт
імя Максіма Танка”

УДК 947,6

Жытко Анатолій Паўлавіч

**ДВАРАНСТВА Ў САЦЫЯЛЬНА-ЭКАНАМІЧНЫМ ЖЫЦЦІ
БЕЛАРУСІ ПЕРЫЯДУ КАПІТАЛІЗМУ. 1861–1914 гг.**

07.00.02 – “Айчынная гісторыя”

АЎТАРЭФЕРАТ
дысертацыі на атрыманне вучонай ступені
доктара гістарычных навук

Мінск – 2003

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

Работа выканана ва Установе адукацыі “Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

доктар гістарычных навук, прафесар
Фамін В.М. (Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка”,
кафедра славянскай гісторыі і
метадалогіі гістарычнай навукі)

Афіцыйныя апаненты:

доктар гістарычных навук, акадэмік
Касцюк М.П. (Інстытут гісторыі
Нацыянальнай акадэміі навук РБ)

доктар гістарычных навук, дацэнт
Забаўскі М.М. (Установа адукацыі
“Беларускі дзяржаўны педагагічны
ўніверсітэт імя Максіма Танка”,
кафедра гісторыі культуры)

доктар гістарычных навук, прафесар
Савіцкі А.А. (Беларускі дзяржаўны
ўніверсітэт)

Апаніруючая арганізацыя

Установа адукацыі “Віцебскі
дзяржаўны ўніверсітэт імя
П.М. Машэрава”

Абарона адбудзецца 23 мая 2003 г. у 13.00 гадзін на пасяджэнні Савета па
абароне дысэртацый Д 02.21.03 пры Установе адукацыі “Беларускі дзяржаўны
педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” па адрасу: 220050, г. Мінск, вул.
Савецкая, 18, аўд. 482; тэл. 220–86–33.

З дысэртацыяй можна азнаёміцца ў бібліятэцы Установы адукацыі “Беларускі
дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка”

Аўтарэферат разасланы “11” красавіка 2003 г.

Вучоны сакратар Савета
па абароне дысэртацый

 — І.І. Багдановіч

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

АКТУАЛЬНАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПРАЦЫ

Актуальнасць тэмы дысертацыі. Актуальнасць тэмы даследавання даказваецца гістарычнай важнасцю сацыяльна-эканамічных працэсаў, якія адбываліся ва ўмовах фарміравання буржуазнага грамадства ў перафарменны перыяд і неабходнасцю вызначэння месца ў гэтых працэсах галоўнага саслоўя феадальнай эпохі – дваранства.

У савецкай гістарычнай літаратуры склаўся шэраг стэрэатыпаў у адносінах да дваранства ў буржуазных пераўтварэннях краіны ў перафарменны перыяд, у адпаведнасці з якімі яно лічылася не проста прыхільнікам ахоўна-кансерватыўных поглядаў, але і галоўным тормазам на шляху да капіталізму. А між тым палітычны кансерватызм значнай часткі дваранства спалучаўся з адносна актыўным удзелам яго ў фарміраванні капіталістычнай рыначнай эканомікі. Гэта асабліва ўласціва было для дваранства Беларусі, на якое аказвала адпаведнае ўздзеянне асобае геапалітычнае становішча Заходняга краю.

Буржуазныя рэформы 60-70-х гадоў, якія некаторымі расійскімі гісторыкамі небезпадстаўна называюцца рэвалюцыйнай “зверху”, стварылі ўмовы для пераходу краіны ад феадальнасці да капіталізму без сацыяльных і палітычных узрушэнняў, з улікам інтарэсаў усяго грамадства. Гэта азначала, што дваранства як вядучае саслоўе феадальнай эпохі таксама атрымала магчымасць для ўключэння ў агульны працэс буржуазных пераўтварэнняў. І толькі недахоп волі ва ўрадавых колах для іх ажыццяўлення і празмерная расцягнутасць па часе сталі прычынай уцягнення краіны ў пачатку XX ст. у паласу рэвалюцыйнага крызісу.

Для гістарычнай навукі прынятыя важным з’яўляецца высвятленне працэсу інтэграцыі дваранскага саслоўя ў капіталістычнае грамадства, што выпякае з аналізу дынамікі яго колькаснага складу, крыніц напаўнення, унутрысаслоўных змяненняў. Сацыяльна-дэмаграфічны аналіз дваранства Беларусі ў храналагічных рамках амаль усяго перыяду капіталізму з’яўляецца часткай вывучэння агульнага працэсу фарміравання сацыяльна-класавай структуры буржуазнага грамадства ў краіне.

Актуальным з’явілася высвятленне ўдзелу дваранства Беларусі ў гаспадарча-гандлёвай дзейнасці на этапе капіталізму, раскрыццё працэсу вылучэння з яго асяроддзя на гэтым этапе сацыяльных груп, якія аднавілі класавую структуру буржуазнага грамадства.

Дваранства не было ў баку і ад працэсу фарміравання ў краіне на этапе капіталізму элементаў грамадзянскай супольнасці. Таму цікавасць выклікае вывучэнне дзейнасці дваранскіх карпаратыўных арганізацый ў гэтыя гады.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

створаных імі шматлікіх вытворча-гаспадарчых саюзаў і аб'яднанняў, якія пракладвалі шлях для разгортвання шырокамаштабнай кааперацыі.

Связь працы з буйнымі навуковымі праграмамі, тэмамі. Тэма дысертацыйнага даследавання ўключана ў план важнейшых навуковых работ Інстытута гісторыі Нацыянальнай акадэміі навук Рэспублікі Беларусь на тэму: “Гісторыя Беларусі (канец XVIII – пачатак XX ст.): гістарыяграфія праблемы” (тэма № 1228). Акрамя таго, даследаванне з’яўляецца часткай навуковай праблемы “Сацыяльна-эканамічнае і грамадска-палітычнае развіццё Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст.”, якая распрацоўваецца ва Установе адукацыі “Беларускі дзяржаўны педагагічны ўніверсітэт імя Максіма Танка” (нумар дзяржаўнай рэгістрацыі 19942102).

Мэта і задачы даследавання. Мэтай дысертацыйнага даследавання з’яўляецца вызначэнне гістарычнай ролі і месца дваранства ў сацыяльна-эканамічным жыцці Беларусі ад скасавання прыгону да пачатку Першай сусветнай вайны.

Для дасягнення пастаўленай мэты прадугледжваецца вырашэнне наступных даследчых задач:

- выявіць ступень распрацаванасці ў гістарычнай літаратуры з улікам новых метадалагічных падыходаў ролі і месца дваранства Беларусі ў сацыяльна-эканамічным жыцці краю перыяду капіталізму;
- прааналізаваць паходжанне, разрады, крыніцы папаўнення вышэйшага саслоўя ў Беларусі;
- даследаваць колькасныя змены і іх прычыны ў складзе дваранскага саслоўя краю;
- устанавіць веравызначальны, нацыянальны, адукацыйны склад набілітэту Беларусі;
- разгледзець дынаміку дваранскага землеўладання на фоне зямельных мабілізацыйных працэсаў;
- выявіць новыя якасныя змены ў земляробстве і ступень яго капіталізацыі;
- прааналізаваць развіццё дваранска-памешчыцкай жывёлагадоўлі па яе асноўных галінах і прыстасаванне іх да новых эканамічных умоў;
- устанавіць трансфармацыю дваранскага прамысловага прадпрыемства з 1861 да 1914 г.;
- паказаць працэс унутрысаслоўнага расслаення вышэйшага саслоўя па асноўных параметрах фарміравання класаў буржуазнага грамадства;
- выявіць прычыны ліквідацыі выбарнасці дваранскай карпаратыўнай арганізацыі і спробы яе аднаўлення;
- прааналізаваць палітыку царскага ўрада ў дачыненні да дваранскай дзяржаўнай службы ў краі.

Аб’ект і прадмет даследавання. Аб’ект даследавання складаюць асноўныя сацыяльна-эканамічныя і палітычныя працэсы ў Беларусі ў перыяд станаўлення і развіцця буржуазнага грамадства. Прадмет даследавання – роля

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

дваранства Беларусі ў сацыяльна-эканамічным жыцці краю з 1861 г. да пачатку Першай сусветнай вайны.

Метадалогія і метады праведзенага даследавання. Метадалагічную аснову дысертцыі складаюць асноватворныя прынцыпы, катэгорыі і метады гістарычнага пазнання. Для дасягнення станоўчых вынікаў даследавання аўтар зыходзіў з прынцыпаў аб'ектыўнасці, гістарызму і аксіялагічнага прынцыпу.

Паколькі мэта ўсякага навуковага пазнання – атрыманне аб'ектыўна-праўдзівых высноў, пастолькі гэта тычыцца і гістарычнай навукі. Аб'ектыўнасць дадзенага даследавання грунтуецца на:

- 1) аналізе шырокага кола інфармацыі архіўных крыніц і іншых дакументальных матэрыялаў;
- 2) усебаковым вывучэнні прадмета даследавання з мэтай выяўлення яго сутнасці і разнастайных сувязей з іншымі аб'ектамі;
- 3) супастаўленні атрыманых дадзеных з вынікамі даследаванняў іншых навукоўцаў у гэтай галіне, іх пераправярцы і ўдакладненні.

Зыходзячы з прынцыпу гістарызму, даследавалася дваранства Беларусі перыяду капіталізму (1861 – 1914 гг.) у рэканструктыўным плане. Некаторыя аспекты праблемы вывучаліся ад іх генезісу да завершанасці, што вымусіла выходзіць за азначаныя храналагічныя межы. Пры гэтым вышэйшае саслоўе краю даследавалася не толькі як індывідуальны аб'ект, але і ў канкрэтна-гістарычнай абумоўленасці, ва ўзаемадзеянні і ва ўзаемадэтэрмінацыі з іншымі працэсамі. У прыватнасці, дваранства і палітыка самадзяржаў ў Беларусі, дваранства і сацыяльна-эканамічная і палітычная сітуацыя, якая пастаянна мянялася як па сутнасці, так і па форме.

Прымяненне аксіялагічнага прынцыпу спалучалася ва ўзаемасувязі з прынцыпам аб'ектыўнасці. Аксіялагічны падыход рэалізоўваўся ў гісторыяграфічным аглядзе, што дазволіла выявіць станоўчыя моманты ў даследаваннях па дадзенай праблеме нашых папярэднікаў, вылучыць аспекты, якія не знайшлі свайго адлюстравання ў навуковых распрацоўках, альбо якія атрымалі скажоны выгляд і г.д. Гэты прынцып прымяняўся і пры адборы шматлікіх і разнастайных гістарычных фактаў, якія нярэдка насілі супярэчлівы характар. Галоўнае ж заключаецца ў тым, што аксіялагічны прынцып дазволіў пазбегнуць суб'ектыўных, аднабаковых ацэнак пры выяўленні ролі і месца дваранства ў гісторыі Беларусі на этапе капіталізму.

Практычным інструментарыем пры правядзенні даследавання з'явіліся як агульнанавуковыя метады (сінтэзу і аналізу, індукцыі і дэдукцыі, мадэліравання, пераходу ад канкрэтнага да абстрактнага і наадварот, сістэмна-структурнага аналізу і інш.), так і традыцыйныя канкрэтна-гістарычныя – гісторыка-генетычны, гісторыка-параўнальны, гісторыка-тыпалагічны і гісторыка-сістэмны. Азначаныя метады выкарыстоўваліся комплексна, з улікам іх спецыфікі. Гісторыка-генетычны метада дазволіў паказаць змены ў складзе вышэйшага саслоўя, у яго гаспадарчай і службовай дзейнасці, якія адбываліся з пачатку рэалізацыі сялянскай рэформы 1861 да пачатку Першай сусветнай

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

важны. Дынамізм працэсаў наглядна адлюстроўваюць дзесяткі статыстычных табліц за розныя гады. Пры гэтым выяўляліся прычынна-выніковыя сувязі і заканамернасці.

Гісторыка-параўнальны метада рэалізоўваўся праз супастаўленне розных станаў дваранства як у часе, так і прасторы. Гэта садзейнічала выяўленню сутнасці працякаўшых працэсаў і іх асаблівасцей. Напрыклад, дваранства Беларусі параўноўвалася з вышэйшым саслоўем іншых губерняў Еўрапейскай Расіі ў той ці іншы момант. Для адлюстравання якасных зменаў становішча дваранства краю перыяду капіталізму параўноўвалася з дарэформенным і г.д.

Гісторыка-тыпалагічны метада рэалізоўваўся, у прыватнасці, пры падзеле дваранства Беларусі на тры тыпы: патомнае, асабовае і “былую шляхту”. Пры гэтым выяўлялася як агульнае па сваёй сутнасці, так і спецыфічнае. Само патомнае дваранства падзелена на шэсць юрыдычных тыпаў.

Гісторыка-сістэмны метада дазволіў даследаваць вышэйшае саслоўе на падставе аналізу ўзаемадзеяння яго структурных частак, а таксама і выдзяліць дваранства ў якасці падсістэмы агульнай тагачаснай сістэмы – Расійскай імперыі. У прыватнасці, гэта тычылася ўзаемаадносін паміж вышэйшым саслоўем Беларусі і царскім урадам, стану эканамічнай кан’юнктуры ў канцы XIX ст. і пераарыентацыі гаспадарак дваран-памешчыкаў і г.д.

Для выхаду на тэарэтычны ўзровень даследавання выкарыстоўваліся навуковыя тлумачэнні – генетычнае, прычынна-выніковае, структурнае і функцыянальнае.

Навуковая навізна і значнасць атрыманых вынікаў. Дадзеная праца з’яўляецца спробай правесці спецыяльнае даследаванне па асноўных пытаннях ролі і месца дваранства ў сацыяльна-эканамічным жыцці Беларусі перыяду капіталізму. У сувязі з гэтым паказана сутнасць унутрысаслоўнай трансфармацыі вышэйшага саслоўя ва ўзаема сувязі з яго гаспадарча-эканамічнай дзейнасцю ва ўмовах станаўлення і развіцця капіталістычных адносін. Такі падыход дазволіў абвергнуць панаваўшую догму аб неправамернасці існавання дваранскага саслоўя на новым этапе толькі па той прычыне, што яно з’яўлялася перажыткам феадальнай эпохі.

Комплексны аналіз змен ва ўнутрысаслоўнай градацыі дваранства, дынамікі яго колькаснага складу далі магчымасць прасачыць вынікі палітыкі царызму ў дачыненні дваранства краю і яе наступствы для развіцця рэгіёна. Новым у гістарыяграфіі з’яўляецца ўдакладненне веравызнальнага і, асабліва, нацыянальнага складу вышэйшага саслоўя, размеркаванне яго па нацыянальнасці і месцу нараджэння. У дысертацыі робіцца выснова, што пераважная большасць патомных дваран краю была беларусамі.

У даследаванні аўтар прыйшоў да высновы, што дваранскае землеўладанне само па сабе не было прычынай абвастрэння аграрнага пытання ў краіне. Праз інтэнсіўную гаспадарча-прадпрымальніцкую дзейнасць (увядзенне капіталістычнай сістэмы ў земляробстве, пераарыентацыя асноўных жывёлагадоўчых галін на рыначныя адносіны, прамысловая і гандлёвая

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

дзейнасць) дваранска-памешчыцкая гаспадарка была даволі ўстойлівай і даходнай. Дваранін-прадпрымальнік, асабліва рымска-каталіцкага веравызнання, паступова пераўтвараўся ў буржуа па свайму зместу. Адваротным і нечаканым вынікам рэпрэсіўнай палітыкі ўрада да дваранскай дзяржаўнай і карпаратыўнай службы было тое, што дваране-католікі засяродзілі сваю ўвагу пераважна на гаспадарчай дзейнасці.

Практычная значнасць атрыманых вынікаў. Вынікі даследавання могуць быць выкарыстаны пры напісанні абагульняючых прац па гісторыі Беларусі перыяду капіталізму, пры падрыхтоўцы падручнікаў і дапаможнікаў для агульнаадукацыйнай і вышэйшай школы, распрацоўцы спецкурсаў і спецсемінараў выкладчыкамі ВНУ гістарычных факультэтаў.

Асноўныя палажэнні дысертацыі, якія выносяцца на абарону

1. Існаванне дваранскага саслоўя на этапе капіталізму ў Расіі з'явілася вынікам захавання ў краіне пад час вялікіх рэформ 60 – 70-х гадоў XIX ст. саслоўнай структуры расійскага грамадства, дваранскай зямельнай уласнасці і неабходных умоў для яго ўзнаўлення ў якасці асобнай сацыяльнай катэгорыі насельніцтва. Пад уздзеяннем працэсаў, што адбываліся ў краіне ў сувязі з развіццём капіталізму ў другой палове XIX ст., унутрысаслоўная дынаміка дваранства набыла супярэчлівы характар. Хаця і наглядалася скарачэнне зямельнай уласнасці патомнага дваранства, іх колькасць павялічвалася праз набыццё дваранскага тытула за службу і дзяржаўныя ўзнагароды. Гэта азначае, што гістарычныя карані дваранскага саслоўя размываліся, а яно ўсё больш улівалася ў склад расійскай бюракратыі.

Дваранства Беларусі ў гэты перыяд з'яўлялася часткай агульнарасійскага вышэйшага саслоўя. Аднак працэс яго ўзнаўлення і папаўнення быў абцяжараны шэрагам урадавых абмежаванняў, што праявілася ў асаблівасцях суадносін паміж іх патомным і асабовым падраздзеламі, а таксама ў наяўнасці шматлікай сацыяльнай катэгорыі – “былой шляхты”.

2. Змяненні колькаснага складу дваранства Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст., як і Расіі ўвогуле, адбываліся пад уздзеяннем шырокамаштабных працэсаў сацыяльна-эканамічнага развіцця краіны на этапе пераходу яе на капіталістычныя рэйкі. Але істотным было і ўздзеянне царскага ўрада, які прадложыў акцыю па “разбору шляхты” у Заходнім краі пасля паўстання 1863-1864 гг. Амаль поўнасцю быў спынены туг прыток у склад дваранства мясцовых жыхароў краю. Гэта спрыяла паглыбленню размежавання паміж патомным і асабовым дваранствам, паміж пражываючымі ў гарадах і сельскай мясцовасці. Юрыдычна спыніла сваё існаванне і катэгорыя дваран пад назвай “былой шляхты”. Агульным вынікам колькасных змяненняў у складзе вышэйшага саслоўя з'явілася нязначнае яго агульнае павелічэнне з 1858 да 1914 г. пры скарачэнні яго адноснай велічыні ў складзе насельніцтва краю.

3. Дваранства на этапе капіталізму заставалася вышэйшым саслоўем не толькі па свайму афіцыйнаму статусу ў структуры расійскага грамадства, але і ў сувязі з яго больш высокімі якаснымі рысамі. Яно па-ранейшаму мела больш

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

высокі адукацыйны ўзровень, што вызначала захаванне за ім важнай ролі ў дэсінасі дзяржаўных органаў кіравання і мясцовай адміністрацыі. У Беларусі адукацыйны ўзровень дваранства быў некалькі ніжэйшы, чым у цэлым па Еўрапейскай Расіі, што стала вынікам дыскрымінацыйнай урадавай палітыкі ў адносінах да вышэйшага саслоўя. На зніжэнне грамадскага іміджу дваранства ў Заходнім краі ўплывала ідэнтыфікацыя ўрадам яго нацыянальнай прыналежнасці па прынцыпу: католік-паяк, праваслаўны-рускі – пры поўным ігнараванні беларускага нацыянальнага дваранства.

4. Прыватная зямельная ўласнасць расійскага дваранства ў парэформенны перыяд, набыўшы статус ненаселенай, адпавядала асноўным патрабаванням рыначнай эканомікі, паколькі ўключалася ў вольнае абарачэнне на аснове куплі-продажу зямлі, злучы ў залогу, арэнду і інш. Таму і яе дынаміка за вывучаемыя гады адлюстравала непазбежны працэс капіталізацыі дваранскай зямельнай уласнасці. За 40 паслярэформенных гадоў у Еўрапейскай Расіі яна скарацілася амаль на 40 %.

Такім жа было ўздзеянне капіталізму на пазямельныя адносіны і ў Беларусі. Яе рэгіянальныя асаблівасці ў гэтым пытанні выцякалі з актыўнага ўмяшання ў аб'ектывны працэс мабілізацыі зямлі ўрадавых органаў. Палітыка, скіраваная на абмежаванне каталіцкага землеўладання і насаджэнне рускага, пераўтварыла праблему мабілізацыі дваранскай зямлі ў Паўночна-Заходнім краі з эканамічнай у палітычную. З гэтай жа прычыны нявырашанай да канца заставалася і праблема размежавання дваранскіх і сялянскіх зямель. У выніку ўзровень скарачэння дваранскага землеўладання ў гэтым краі аказаўся больш нізкім у параўнанні з агульнарасійскімі паказчыкамі. Праўда, паўплываў на гэта і больш паспяховы перавод дваранствам краю сваёй гаспадаркі на капіталістычныя рэйкі.

5. У парэформенны перыяд асноўнымі формамі атрымання дваранамі прыбытку ад валодання зямлёй з'яўлялася здача зямлі ў арэнду, апрацоўка яе на аснове сялянскіх адработкаў, арганізацыя ўласнай прадпрымальніцкай гаспадаркі з выкарыстаннем наёмнай рабочай сілы. Сутнасцю працэсу развіцця дваранскага земляробства ў Беларусі ад часоў сялянскай рэформы 1861 г. да Першай сусветнай вайны з'яўлялася няўхільнае пашырэнне ў ім зямельнай плошчы, якая апрацоўвалася на капіталістычных асновах, пры адначасовым скарачэнні або поўным спыненні выкарыстання адработкаў. Пераход на новыя формы земляробства ў дваранскіх гаспадарках суправаджаўся ростам прымянення сельскагаспадарчых машын, палепшаных прылад працы, укараненнем шматпольных севазваротаў, пашырэннем палеткаў пад тэхнічныя культуры і інш.

6. Дваранская жывёлагадоўля ў Беларусі ў другой палове XIX – пачатку XX ст. развівалася пераважна на прадпрымальніцкай, рыначнай аснове. Пачынаючы з 80-х гадоў разам з хуткім колькасным ростам жывёлы ў дваранскіх гаспадарках адбывалася няўхільнае палепшэнне яе якасных характарыстык. Разводзіліся палепшаныя пароды коней, кароў, іншай жывёлы.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

Арыентацыя дваранскіх гаспадарак на мяса-малочную вытворчасць мела сваім вынікам не проста павышэнне іх таварнасці, але і спрыяла інтэнсіфікацыі сельскай гаспадаркі ўвогуле, пашырэнню яе спецыялізацыі, далейшаму развіццю ўнутранага і знешняга гандлю.

Паспяховы перавод памешчыцкай сельскай гаспадаркі, і перш за ўсё яе жывёлагадоўчай галіны, на рыначныя рэйкі сведчыў аб тым, што ўжо ў пачатку XX ст. яна ў асноўным адпавядала патрабаванням эканомікі капіталістычнага тыпу.

7. Значнае месца ў гаспадарчай дзейнасці дваранства Беларусі ў парэформенны перыяд займала прамысловас прадпрыемальніцтва. Яно поўнасю грунтавалася на капіталістычных прынцыпах, а наяўнасць уласных сыравінных крыніц павышала канкурэнтаздольнасць прадукцыі, якая выраблялася на дваранскіх прадпрыемствах. Рост дваранскіх мануфактур і фабрык суправаджаўся ўдасканаленнем вытворчых працэсаў, укараненнем новай тэхнікі і тэхналогіі, больш дасканалай арганізацыі працы.

Дваране ўнеслі значны ўклад у развіццё новых, нетрадыцыйных галін фабрычнай прамысловасці. Гэта, перш за ўсё, папярова-паліграфічная, шкляная, суднабудаўнічая і іншая вытворчасць, што істотна паўплывала на агульнае прамысловае развіццё Беларусі на этапе капіталізму.

8. Адаптацыя дваранскага саслоўя да жыцця ў буржуазным грамадстве ў паслярэформенны перыяд суправаджалася яго рассяленнем і вылучэннем сацыяльных элементаў, якія былі ўласцівы класаваму грамадству. Большасць дваран-землеўласнікаў і прамыслоўцаў да пачатку XX ст. пераўтварыліся ў звычайны клас буржуазных прадпрыемальнікаў. Дваране, якія разарыліся і страцілі зямлю, перайшлі ў разрад сялянства, папоўнілі шэрагі служачых і нават рабочых. У Беларусі гэты працэс паскараўся ў сувязі з асобай палітыкай царскага ўрада ў дачыненні да дваран-католікаў.

9. На этапе капіталізму дваранская карпаратыўная арганізацыя з'явілася носьбітам як элементаў саслоўнай абмежаванасці, так і прыкметаў грамадзянскай супольнасці. Апазіцыйнасць большасці дваран каталіцкага веравызнання Беларусі да царызму стала прычынай таго, што іх саслоўныя аб'яднанні былі пастаўлены пад жорсткі кантроль, а выбарнасць прадвадзіцеля дваранства і іншых асоб была заменена адміністрацыйным прызначэннем. Адміністрацыйны ціск на дваранскую карпаратыўную спрыяў пашырэнню руху супраць самадзяржаўя і яго русіфікатарскай палітыкі ў Беларусі.

10. Дзяржаўная служба дваранства першапачаткова з'яўлялася абавязкам, а потым яго прывілеяй. На службу прыцягваліся дваране, якія заставаліся прыхільнікамі царскай самадзяржаўнай улады. У Беларусі дваране-католікі, якія складалі большасць гэтага саслоўя, не хавалі свайго непрымання царскага рэжыму. Таму ў Беларусі дзейнічала асобая ўрадавая палітыка па выкарыстанню дваран на дзяржаўнай службе. Яе сутнасць заключалася ў абмежаванні альбо поўнай забароне выкарыстання мясцовых дваран на

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

дзяржаўнай службе і замяшчэнні пасада дзяржаўных служачых пераважна рускімі.

Асабісты ўклад суіскальніка. Даследаванне з’яўляецца вынікам самастойнай працы аўтара. Дысертантам у мэтах усебаковага раскрыцця тэмы была крытычна выкарыстана значная колькасць архіўных крыніц, дакументальных матэрыялаў, рознага кшталту публікацый як агульнагістарычнага характару, так і тых, якія непасрэдна тычацца праблемы даследавання. Праз вырашэнне пастаўленых даследчых задач аўтару ўдалося рэалізаваць мэту даследавання.

Апрацацыя вынікаў дысертацыі. Вынікі даследавання былі паведамлены на сямі міжнародных і рэспубліканскіх канферэнцыях: на першай Усебеларускай канферэнцыі гісторыкаў (Мінск, 3-5 лютага 1993 года); на Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі “Гісторыя Беларусі: новае ў даследаванні і выкладанні” (Мінск, 27 сакавіка 1999 года); на Міжнароднай беларуска-польскай навуковай канферэнцыі “XX стагоддзе ў гісторыі палякаў і беларусаў” (Мінск, 20-21 лістапада 2000 года); на Міжнароднай канферэнцыі “Праблемы нацыянальнай свядомасці польскага насельніцтва Беларусі” (Гродна, 16-18 лістапада 2001 года); на Рэспубліканскай навуковай канферэнцыі “Этнічныя супольнасці ў Беларусі: гісторыя і сучаснасць” (Мінск, 6-7 снежня 2001 года); у двух выступленнях на Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 80-годдзю БДПУ імя Максіма Танка “Гісторыя: новае ў даследаванні” (Мінск, 25 кастрычніка 2002 г.).

Апублікаванасць вынікаў. Па тэме дысертацыі апублікаваны манаграфія, 23 навуковыя артыкулы ў рэцэнзуемых выданнях і тэзісы дакладаў на навуковых канферэнцыях. Агульны аб’ём апублікаваных матэрыялаў складае 357 с.

Структура і аб’ём дысертацыі. Структура дысертацыйнага даследавання абумоўлена пастаўленымі задачамі і складаецца з ўводзінаў, агульнай характарыстыкі працы, чатырох глаў, заключэння, спісу выкарыстаных крыніц (441 назва) і дадаткаў (75). Аб’ём дысертацыі – 198 старонак (з іх бібліяграфіі 20 старонак і 91 старонка дадаткаў).

АСНОЎНЫ ЗМЕСТ ПРАЦЫ

Ва ўводзінах абгрунтоўваецца неабходнасць на падставе сучасных метадалагічных прынцыпаў усебаковага навуковага даследавання ролі і месца дваранства ў гісторыі Беларусі перыяду станаўлення і развіцця буржуазнага грамадства.

Агульная характарыстыка працы складаецца з абгрунтавання актуальнасці тэмы, вызначэння мэты і даследчых задач, аб’екта і прадмета, метадалогіі даследавання. Асобна паказана сутнасць навізны і практычнай значнасці дысертацыі, а таксама сфармуляваны патажэнні, якія выносяцца на абарону. Змешчана інфармацыя аб асабістым укладзе суіскальніка, апрацацыі

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

вынікаў даследавання і колькасці апублікаваных прац, а таксама аб структуры і аб'ёме дысертацыйнага даследавання.

Асноўная частка складаецца з чатырох глаў, падзеленых на трынаццаць параграфіў.

У першай главе – “Гістарыяграфічны, крыніцазнаўчы аналіз і агульная канцэпцыя” характарызуюцца стан вывучэння праблемы, інфармацыйныя магчымасці крыніц і дзецца агульная канцэпцыя даследавання.

У першым параграфі ў праблема-храналагічнай паслядоўнасці аналізуюцца гісторыка-эканамічныя працы, прысвечаныя гісторыі вышэйшага саслоўя як у цэлым Расійскай імперыі, так і Беларусі.

У дарэвалюцыйнай гістарыяграфіі гісторыя вышэйшага саслоўя ў Расійскай імперыі больш-менш поўна была вывучана да 1861 г. Гэта тычыцца такіх капітальных прац, як “Дворянство в России от начала XVIII века до отмены крепостного права” А. Рамановіч-Славацінскага, “История сословий в России” В. Ключэўскага, “История дворянского сословия в России” М. Яблчкава і інш. У першай з указаных прац аб'ектам даследавання стаў юрыдычна-прававы бок гісторыі вышэйшага саслоўя імперыі. Тут знайшлі адлюстраванне і некаторыя аспекты прававога становішча дарэформеннага дваранства Беларусі. А. Рамановіч-Славацінскі падзяліў наблітэт заходніх губерняў на дзве асноўныя часткі — магнатаў і шляхту. Ён падрабязна засяродзіўся на палітыцы “разбору” шляхты, якой даваў станаўчую адзнаку. Лічыў, што рэпрэсіі былі апраўданымі, але запозненымі¹.

Гісторыя дваранства парэформеннага перыяду не падвяргалася глыбокаму навуковаму вывучэнню, хаця дваранскае пытанне ў гэтыя гады стала прадметам жорсткай палемікі паміж рознымі грамадска-палітычнымі лагерамі і плынямі. В. Ключэўскі ў канцы 80-х гадоў XIX ст. адзначаў як цікавы момант, што “да гэтай пары мы не сустракаем слушнай, поўнай гісторыі двух вышэйшых саслоўяў Расіі — дваранства і духавенства”². Інтэрэс да дваранскага пытання паслярэформеннай Расіі быў выкліканы тым, што сацыяльная база імперыі — дваранства паступова страчвала свае палітычныя пазіцыі ў выніку правядзення буржуазных рэформ. Акрамя гэтага, вышэйшае саслоўе, якое мела моцную падтрымку з боку самадзяржаўя да 1861 г., не змагло свосчасова і адэкватна адрагавача на тыя змены ў эканамічным развіцці імперыі, якія адбыліся ў другой палове XIX ст. Няздольнасць значнай часткі зямельнага дваранства ва ўмовах развіцця рыначных адносін перабудаваць сваю гаспадарку ў адпаведнасці з капіталістычнымі патрабаваннямі, іх эканамічны крах, актыўная распрадажа зямлі паставілі пытанне аб далейшым лёсе саслоўя.

¹ Романович-Славатинский А. *Дворянство в России от начала XVIII века до отмены крепостного права*. – Киев 1912 С 96

² Ключевский В.О. *История сословий в России*. Курс. читанный в Московском университете в 1886 году. Изд. 2-е – М., 1914. С. 31.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

8. Капіталізацыя дваранскай сельскагаспадарчай і прамысловай вытворчасці садзейнічала не толькі развіццю прадукцыйных сіл у эканоміцы Беларусі, але і сацыяльнаму расслаенню вышэйшага саслоўя.

Дваране, якія прыстасаваліся да новых умоў гаспадарання, паступова пераўтвараліся ў буржуазных прадпрыемстваў па свайму зместу. Тыя ж, якія не вытрымалі іспыт часам, папаўнялі шэрагі пратетарыяў і паўпратетарыяў.

У Беларусі гэта паскаралася і асобай палітыкай царскага ўрада ў дачыненні да дваран-католікаў, якія складалі ў краі большасць саслоўя. Пад уздзеяннем гэтых працэсаў ад былога феадальнага аблічча, за выключэннем некаторых прывілеяў прадстаўнікоў вышэйшага саслоўя рускага паходжання, у дваран ужо ў пачатку XX ст. амаль нічога не засталася. Гэта азначае, што яны становіліся складовай часткай класавага буржуазнага грамадства [1].

9. “Даравальная грамата” 1785 г. задаволіла большасць вышэйшага саслоўя ў сувязі з тым, што яна аднаўляла яго поглядам на волю і свабоду. Акрамя волі дваранства атрымала права ствараць у кожным павеце і губерні дваранскія таварыствы і рэгулярна праводзіць дваранскія сходы. Яшчэ да рэформ 1860-х гадоў кожнае дваранскае таварыства ўяўляла сабой пэўны элемент грамадзянскай супольнасці. Таварыствы з’яўляліся аўтаномным ад улады згуртаваннем вольных грамадзян з сваёй арганізацыяй, праз якую яны маглі ўплываць нават на палітыку ўрада. Палітычныя падзеі пачатку 1860-х гадоў у Паўночна-Заходнім краі прывялі да ліквідацыі выбарных органаў дваранскага самакіравання, а гэта значыць – зачаткаў парламентарызму, няхай сабе і саслоўнага. На працягу ўсяго разглядаемага перыяду палітыка царызму ў адносінах да дваранскага карпаратыўнага самакіравання ў краі характарызавалася непаслядоўнасцю тактычных прыёмаў. Разам з тым генеральная лінія вытрымлівалася цвёрда і ўпэўнена. Яна была скіравана на аслабленне сепаратызму вышэйшага саслоўя рымска-каталіцкага веравызнання [1, 20].

10. Гэта палітыка наглядна праявілася і ў адносінах да замяшчэння пасадак дваранамі на дзяржаўнай службе ў краі. У якасці чыноўнікаў ў Беларусі ў асноўным служылі выхадцы з цэнтральных губерняў імперыі. Асабліва гэта тычылася вышэйшых пасадак і органаў кіравання, якія непасрэдна абслугоўвалі інтарэсы мясцовага насельніцтва. Беларускае дваранства, звычайна рымска-каталіцкага веравызнання, амаль не дапускалася да дзяржаўнай службы ў краі. Яно магло рэалізаваць свае здольнасці толькі за межамі Беларусі. У сувязі з гэтым палітыка царскага ўрада прывяла да таго, што ў асяроддзі чыноўніцтва не склалася нацыянальная служба інтэлігенцыя як носьбіт нацыянальна-дзяржаўнай ідэі [1, 11, 13, 23].

СПІС ПУБЛІКАЦЫЙ ПА ТЭМЕ ДЫСЕРТАЦЫІ

1. Жытко А.П. Дваранства Беларусі перыяду капіталізму. 1861-1914 гг. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2003. – 233 с.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

2. Жытко А.П. Нацыянальны склад дваранства Беларусі па выніках Першага ўсерасійскага перапісу намельніцтва: Усебеларуская канферэнцыя гісторыкаў. Мінск, 3–5 лютага 1993 года: Тэзісы дакладаў і паведамленняў: У 2-х ч. – Ч. 1. Гісторыя Беларусі. – Мн., 1993. – С. 128–130.
3. Жытко А.П. Некаторыя пытанні дваранскага землеўладання на Беларусі (другая палова XIX– пачатак XX стагоддзя)// Гісторыя Беларусі. Вучэбны дапаможнік для студэнтаў гістарычных факультэтаў/ Пад рэдакцыяй В.М. Фаміна, У.В. Тугая. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 1994. – С. 36–44.
4. Жытко А.П. Адукацыйны узровень дваранства Беларусі ў канцы XIX ст.// Весці БДПУ. – 1996. – № 4. – С. 132–138.
5. Жытко А.П. Палітыка самадзяржаўя па абмежаванню землеўладання дваран-католікаў на Беларусі. 1861–1914 гг.// Гісторыя: праблемы выкладання. – 1997. – Вып. 1. – С. 32–44.
6. Жытко А.П. Колькасны склад дваранства Беларусі (1861–1914 гг.)// Пытанні гісторыі і метадалогіі гістарычнай навукі / Пад рэдакцыяй М.І. Мініцкага, У.В. Тугая, В. М. Фаміна. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 1997. – С. 60–70.
7. Жытко А.П. Развіццё дваранскай конегадоўлі ў Беларусі (1861–1914 гг.) // Пытанні гісторыі, метадалогіі і методыкі выкладання: 36. навук. арт. / Пад рэдакцыяй Л.Н. Ціханава і інш. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 1998. – С. 78–86.
8. Жытко А.П. Канфесійны склад дваранства Беларусі (1861–1914 гг.) // Беларускі гістарычны часопіс. – 1998. – № 3. – С. 74–82.
9. Жытко А.П. Развіццё дваранска-памешчыцкай авечкагадоўлі на Беларусі. 1861–1914 гг. // Весці БДПУ імя М. Танка. – 1999. – № 3. – С. 114–120.
10. Жытко А.П. Дзейнасць Дваранскага зямельнага банка ў Беларусі па падтрымцы дваранскага землеўладання. 1886–1914 гг. // Гісторыя Беларусі: новае ў даследванні і выкладанні: Матэрыялы Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі. Мінск, 27 сакавіка 1999 г.: У 2-х ч. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 1999. Ч. 1. – С. 33–35.
11. Жытко А.П. Палітыка царызму у адносінах да дваран-католікаў на Беларусі.//XX стагоддзе ў гісторыі палякаў і беларусаў: матэрыялы беларуска-польскай навуковай канферэнцыі Мінск, 20–21 лістапада 2000 г. / Пад рэдакцыяй У.М. Міхнюка і інш. – Мінск – Warszawa. – С. 37–53.
12. Жытко А.П. Развіццё малочна-таварнай гаспадаркі ў дваранска-памешчыцкіх маёнтках. 1861–1914 гг.// Весці БДПУ імя М. Танка. 2000. – № 4. – С. 111–120.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

13. Anatol Zytko. Politika rosyjska wobec szlachty białoruskiej w latach 1861–1914 // Europa nie prowincjonalna / Pod redakcją Krzysztofa Jasiewicza. – Warszawa / Londyn. – S. 550–560 (на польській мові). S. 1346–1385 (на англійській мові).
14. Жытко А.П. Становішча дваран-католикаў Беларусі. 1861-1914 гг. // Праблемы нацыянальнай свядомасці польскага насельніцтва Беларусі: Матэрыялы міжнароднай канферэнцыі (Гродна, 16–18 лістапада 2001 г.) // Гродна: Выдавецтва ГДУ імя Я. Купалы, 2001. – С. 46–50.
15. Жытко А.П. Гандаль лесам у дваранска-памешчыцкіх гаспадарках Беларусі. 1861-1914 гг. // Гісторыя: новае ў даследаванні і выкладанні: Матэрыялы Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 80-годдзю БДПУ імя М. Танка. Мінск, 25 кастрычніка 2002 г. - Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2002. – С. 11–12.
16. Жытко А.П. Развіццё бульбаводства ў прыватнаўласніцкіх гаспадарках Беларусі. 1861-1914 гг. // Гісторыя: новае ў даследаванні і выкладанні: Матэрыялы Рэспубліканскай навукова-практычнай канферэнцыі, прысвечанай 80-годдзю БДПУ імя М. Танка. Мінск, 25 кастрычніка 2002 г. - Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2002. – С. 13–16.
17. Жытко А.П. Развіццё дваранска-памешчыцкай свінагадоўлі ў Беларусі // Весці БДПУ імя М. Танка. – 2002. – № 1. – С. 133–137.
18. Жытко А.П. Да пытання аб “разборы” шляхты на Беларусі ў XIX ст. // Весці БДПУ імя М. Танка. – 1998. – № 1. – С. 70-77.
19. Жытко А.П. Размеркаванне дваранства Беларусі па нацыянальнасці і месцы нараджэння // . Весці БДПУ імя М. Танка. – 2002. – № 1. – С. 141–148.
20. Жытко А.П. Палітыка царызму ў адносінах да карпаратыўнай арганізацыі дваранства Беларусі. 1861-1914 гг. // Айчынная і сусветная гісторыя: У 2-х ч. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2002 – Ч. 2. – С. 46–52.
21. Жытко А.П. Этнічны склад дваранства Беларусі. 1861-1914 гг. // Этнічныя супольнасці ў Беларусі: гісторыя і сучаснасць: матэрыялы навуковай канферэнцыі. Мінск, 6-7 снежня 2001 г. – Мн., 2002. – С. 71–74.
22. Жытко А.П. Развіццё дваранска-памешчыцкай прамысловасці. 1861–1914 гг. // Беларускі гістарычны часопіс. – 2003. – № 2. – С. 74–80.
23. Жытко А.П. Адносіны царызму да дзяржаўнай службы дваран Беларусі (1861- 1914) // Гісторыя: праблемы выкладання. – 2003. – № 2. – С. 3-9.
24. Жытко А.П. Гістарыяграфія гісторыі дваранства Беларусі перыяду капіталізму // Гістарычнае самасазнанне – важнейшая ўмова фарміравання настаўнікаў XXI стагоддзя: 36. навук. пр. – Мн.: БДПУ імя М. Танка, 2003. – С. 21–38.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

РЭЗЮМЭ

Жытко Анатолій Паўлавіч

Дваранства ў сацыяльна-эканамічным жыцці Беларусі перыяду
капіталізму. 1861–1914 гг.

Ключавыя словы: дваранства, сацыяльна-эканамічнае жыццё, Беларусь, капіталізм, шляхта, веравызнанне, нацыянальнасць, зямля, земляробства, жывёлагадоўля, прамысловасць, рассяленне, карпарацыя, палітыка, служба.

Аб’ект даследавання – галоўныя сацыяльна-эканамічныя і палітычныя працэсы ў Беларусі ў перыяд станаўлення і развіцця буржуазнага грамадства.

Прадмет даследавання – дваранства ў сацыяльна-эканамічным жыцці Беларусі з 1861 г. да пачатку Першай сусветнай вайны.

Мэта даследавання – усебаковае, навукова-абгрунтаванае вызначэнне гістарычнай ролі і месца вышэйшага саслоўя Беларусі ў сацыяльна-эканамічным развіцці краю ў перыяд капіталізму.

Метадалогія даследавання – дысертацыйнае даследаванне грунтуецца на прынцыпах гістарызму, аб’ектыўнасці і аксіялагічным падыходзе. У рабоце выкарыстаны агульнанавуковыя і канкрэтна-гістарычныя метады.

Навізна атрыманых вынікаў вызначасца новымі метадалагічнымі падыходамі, якія дазволілі ўпершыню ў айчынай гістарыяграфіі правесці комплексны аналіз дваранства Беларусі як сацыяльнага феномена ва ўзаемасувязі з яго гаспадарчай дзейнасцю. Пры гэтым навукова аспрэчваюцца асобныя палажэнні савецкай гістарыяграфіі аб рэакцыйнасці дваранства на этапе капіталізму, аб ім як сацыяльнай апоры самадзяржаўнай улады. Паказана палітыка царызму па асноўных напрамках жыццяздзейнасці розных катэгорый вышэйшага саслоўя краю. Выкарыстанне новых крыніц дазволіла наказаць рэальную ролю і месца дваранства ў гісторыі Беларусі перыяду капіталізму.

Атрыманыя вынікі могуць выкарыстоўвацца ў далейшых навуковых распрацоўках. Навуковая рэнтабельнасць дысертацыі можа рэалізавацца праз выкарыстанне атрыманых вынікаў пры падрыхтоўцы манаграфій, падручнікаў і навукова-метадычных распрацовак, а таксама пры падрыхтоўцы лекцый і правядзенні семінарскіх заняткаў па курсах “Гісторыя Беларусі”, “Эканамічная гісторыя Беларусі”, “Сацыяльная гісторыя Беларусі”.

РЕЗЮМЕ

Житко Анатолий Павлович

Дворянство в социально-экономической жизни Беларуси
периода капитализма. 1861-1914 гг.

Ключевые слова: дворянство, социально-экономическая жизнь, Беларусь, капитализм, шляхта, вероисповедание, национальность, земля, земледелие, животноводство, промышленность, расслоение, корпорация, политика, служба.

Объект исследования – основные социально-экономические и политические процессы в Беларуси в период становления и развития буржуазного общества.

Предмет исследования – дворянство в социально-экономической жизни Беларуси с 1861 до начала Первой мировой войны.

Цель исследования – всестороннее, научно-обоснованное определение исторической роли и места высшего сословия Беларуси в социально-экономическом развитии края в период капитализма.

Методология исследования – диссертационное исследование базируется на принципах историзма, объективности и аксиологическом подходе. В работе использованы общенаучные и конкретно-исторические методы.

Новизна полученных выводов определяется новыми методологическими подходами, которые позволили впервые в отечественной историографии провести комплексный анализ дворянства Беларуси как социального феномена во взаимосвязи с его хозяйственной деятельностью. При этом научно оспариваются отдельные положения советской историографии о реакционности дворянства на этапе капитализма, о нём как социальной опоре самодержавной власти. Показана политика царизма по основным направлениям жизнедеятельности различных категорий высшего сословия края. Использование новых источников позволило показать реальную роль и место дворянства в истории Беларуси периода капитализма.

Полученные результаты могут быть использованы в последующих научных работах. Научная рентабельность диссертации может быть реализована в процессе подготовки монографий, учебников и научно-методических материалов, а также при подготовке лекций и проведении семинарских занятий в курсах “История Беларуси”, “Экономическая история Беларуси”, “Социальная история Беларуси”.

ОЗНАКОМИТЕЛЬНЫЙ ФРАГМЕНТ

SUMMARY

ZHITKO ANATOLY PAVLOVICH

THE NOBILITY IN THE SOCIAL-ECONOMIC LIFE OF BELARUS DURING THE
PERIOD OF CAPITALISM 1861 – 1914

Key words: nobility, social-economic life, Belarus, capitalism, aristocracy (“shliakhtha”), faith, nationality, land, arable farming, animal husbandry, industry, stratification, corporation, politics, service (work).

The object of the research – the main social-economic and political process in Belarus in the period of formation and development of the bourgeois society.

The subject of the research – the nobility in the social-economic life of Belarus from 1861 till the beginning of the First World War.

The aim of the research – detailed scientifically based definition of the historical role and place of Byelorussian nobility in the social development of the country during the period of capitalism.

The methods of the research – the thesis research is based on the principals of historical method, objectivity and axiological approach. General scientific and specific historical methods were used in the work.

The novelty of the achieved conclusions is defined by the new methodological approach, which allowed for the first time in the home historiography to carry out a complex analysis of Byelorussian nobility as a social phenomenon together with its economic activity. Besides some clauses on reactionary character of the nobility during the period of capitalism in the soviet historiography and the nobility as a social support of autocracy are scientifically disputed. The tsarist policy in the main fields of the upper class activity is shown. The use of the new documents permitted to show the real role and place of the nobility in Byelorussian history during the period of capitalism.

The achieved results can be used in the subsequent scientific works. The scientific efficiency of the thesis can be realized while working on monographs, manuals and guidance materials and also for lectures and classes on “The History of Belarus”, “Economical History of Belarus”, “Social History of Belarus”.

